

SONDERDRUCK

CEĻI

RAKSTU KRĀJUMS

XIV

Literātūras zinātne Vēsture
Lingvistika Folklorā

LUNDĀ

1969

RAMAVE

PAR JĀŅA REITERA IESPIESTIEM DARBIEM

1. Pēc tam, kad doc. Jānis Straubergs šī gadsimta 30-os gados Stokholmā bija atradis ziņas, ka Jānis Reiteris, jāspriež, bijis latvietis, sākās arī Reitera darbu meklēšana. To darīja Straubergs pats un skubināja arī citus, jaunākas paaudzes filologus, nākt talkā. Kuņus Reitera darbus viņam bija izdevies uziet, par to ziņa bija gaidāma viņa gatavotā monografijā par šo 17. gs. autoru.¹ Tā, Strauberga agrās nāves un, droši vien, vēl citu nelabvēlīgu apstākļu dēļ, nav varējusi nākt klajā.²

Stokholmas archīvu materiālus ar ziņām par Reiteru trimdas gados tika pētījis Ansis Kurmis, Eduards Pētersons, Benjamiņš Jēgers un Edgars Dunsdorfs. Nesen, Archīvā 9 (Melburnā 1969), publicēts plašs Dunsdorfa un Jēgera pētījums *Jāņa Reitera dzīve avotu gaismā* (45 — 72).³ Analizējot dokumentu liecības, tur koriģēts ne viens vien Strauberga (un tamlīdz viņa sekotāju) uzskats par Reiteru. Rakstā skarti arī jautājumi par viņa literāriem nopelniem un viņa iespiesto darbu eksemplāru likteņiem (54 sk. un 64 sk.).

2. Straubergs pats bija uzzinājis,⁴ ka kāds Reitera *Oratio Dominica* 1675. g. izdevuma eksemplārs glabājas Vācijā, Greifsvaldes universitātes bibliotēkā. Kādā sarunā (šķiet, ap kādu 1938. g.) viņš ieminējās, ka cerot dabūt rokā šīs grāmatas tekstu fotografijas. Ka tās viņš bija ieguvis jau priekš 1944. g. rudens, liecina fakts, ka viņš šos attēlus demonstrējis studentiem savās lekcijās Latvijas Universitātē 1945./46. māc. gadā.⁵ Kā redzams no J. Upīša liecības (turpat), jau tad Straubergs, acīmredzot pēc *Oratio Dominica* fotokopiju iegūšanas, pats bija atmetis uzskatu, it kā būtu bijis arī vēl kāds šīs grāmatas Lībekas izdevums.

Greifsvaldes eksemplāram jābūt bez veltījuma Lībekas rātei, jo J. Upītis rak-

---

1 Savu nodomu publicēt par Reiteru savāktos materiālus J. Straubergs apliecinājis arī savā 1939. g. rakstītā vēstulē Ēvaldam Kūram (Kuhr), sal. pēdējā grāmatu *Alle finnische Drucke in der Universitätsbibliothek Greifswald*, Greifswald 1939, 36. lpp. (*Über Johann Reuter, ... erhalte ich in letzter Stunde von Herrn Stadtbibliothekar J. Straubergs in Riga sehr aufschlussreiche Mitteilungen ... Herr Straubergs hofft, sein Material demnächst publizieren zu können.*).

2 J. Strauberga manuskriptiem par vecāko latviešu literātūru tagad vajadzētu būt Latvijas Zinātņu Akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas archīvā, sal. J. Niedre, *Latviešu literatūra* 1, Rīgā 1952, 75, 84. — 86. piez.; *Latviešu literatūras vēsture* (Zinātņu Akadēmijas izdev.) 1, Rīgā 1959, 378, 1. piez. (J. Upīša rakstā *Literatūra 17. gadsimtā*).

3 Turpmāk: Arch. 9.

4 Iespējams, ka no M. Perlbacha (Perlbach) darba *Versuch einer Geschichte der Universitätsbibliothek Greifswald*, 1882, 50 skk.

5 J. Upītis, turp. 379, 2. piez.

sta,⁶ ka ir atrasts kāds (t.i., tikai viens pats!) eksemplārs ar šādu dedikāciju. To, kā zināms, uzgāja Jēgers⁷.

Tā kā J. Upītis minētajā rakstā gan norāda, ka Straubergs savās lekcijās sniedzis dažus jaunus (t.i., līdz tam nepublicētus) datus par Reiteru, bet nemin neviena cita darba, ko Straubergs studentiem būtu demonstrējis⁸, tad jāsecina, ka citus viņam nebija laimējies atrast. Straubergam gan vajadzēja būt pieejamai Reitera 1656. g. disputācijai (skat. zemāk 10. §); stāv prātā arī, ka šī raksta autoram ap kādu 1943. g. bija ar viņu saruna par Tallinā uzņemto Reitera 1654. g. disputācijas eksemplāru.

3. Būdams jau Zviedrijā, šī raksta autors tika ar Lundas univ. bibliotēkas starpniecību tautājis pēc Reitera darbu eksemplāriem minētajā Greifswaldes grāmatu krātuvē. Pēdējās atbilde, datēta ar 1950. g. 22. 6., bija, ka Reitera tēvreizu krājuma 1662. g. izdevuma viņai nav, bet 1675. g. iespieduma eksemplārs gājis bojā.⁹ Pēc Rāba (Raab) ziņām tas noticis 2. pasaules kara beigū posmā (Reitera grāmata bijusi šinī bibliotēkā vēl līdz 1945. gadam)¹⁰.

Ir zināms, ka šis Reitera darba eksemplārs Greifswaldē nokļuvis 1749. g. Priekš tam tas bijis kādreizējā Volgastes rektora Joh. Betichera (Bötticher) īpašumā. Pēdējais bijis izcils bibliofils un, ceļodams pa visu Vāciju (1724 — 1725), savācis ap 4000 sējumu¹¹.

Reitera grāmatu viņš varēja iegūt turpat Volgastes tuvumā: tā bija iespiesta netālajā Rostokā; bez tam, kā spriežams pēc kļūdu labojumiem kādos uzietos eksemplāros¹², daži tās eksemplārs būs tad bijis privātās rokās, savā laikā paša Reitera pasniegts vienai un otrai ievērojamākai personai, kādām, nav šaubu, arī turpat Ziemeļvācijā¹³.

5. Upsalas universitātes bibliotēkā bijušie un tad pazudušie Reitera grāmatu eksemplāri tiek pieminēti turpat vai katrā rakstā par viņu. Aptaujājoties šai bibliotēkai pēc Reitera *Eine übersetzte Probe ...*, 1675, un *Oratio Dominica* 1675², tika saņemta atbilde¹⁴, ka abi šie darbi, kas bijuši sasiesti kopā (Nr. 55:68), esot pazuduši un bez panākumiem meklēti 1901., 1917. un 1951. gadā¹⁵.

Aplūkojot minētā bibliotēkā attiecīgo kataloga kartīti, kur minēta *Eine über-*

6 Turp. 379.

7 Sk. Jēgera izdoto *Jāņa Reitera tēvreizu krājumu*, 1675. g. Rostokas izdevuma faksimil-iespiedumu, Kopenhāgenā 1954 (turpmāk: Jēgers), ievadā 11 skk.

8 J. Upītis, turp. 375 sk., 1. piez.

9 ...*Reuter, Johann: Oratio Dominica XL linguis. Rostock 1675. leider in Verlust geraten ist.* Sk. Jēgers 11.

10 H. Raab, *Die Anfänge der slawistischen Studien im deutschen Ostseeraum unter besonderer Berücksichtigung von Mecklenburg und Vorpommern.* Wissenschaftl. Zeitschr. der Ernst Moritz Arndt-Universität Greifswald. Gesellsch.- u. sprachwiss. Reihe, Jahrg. 5 (1955/56), 4/5, 360 sk.

11 Ev. Kürs, *op. cit.*, 33, 22. piez. Piebilstams, ka šo grāmatu starpā bijusi arī ļoti retā Heinr. Gēzekena (Göseken) igauņu valodas gramatika *Manuductio ad linguam Oestbo-nicam*, Reval 1660.

12 Jēgers 12 skk.; Draviņš, *Textverbesserungen mit der Hand in einigen Exemplaren von Johann Reuters Oratio Dominica, 2. Auflage, Rostock 1675.* Språkliga Bidrag (SprB). Meddelanden ... Vol. 3, Nr. 15, Lund 1960, 126 — 131.

13 Jēgers turp.

14 Datēta ar 1951. g. 2. aprīli.

15 ...*Reuter, Johann, Oratio XL linguarum. Rostock 1675. Eine übersetzte Probe aus d. 20 Cap. Exodi ... Riga 1675. Bāda finnas inbundna i N:o 55:68, som är förkommen och förgāves eftersöks år 1901, 1917, 1951.*

setzte Probe . . ., redzams, ka malā pierakstīts klāt: *55,68 oterfan* [sic!] *Maj 1901* [= atradu 1901. g. maijā.]. Šī savādā piezīme spiež domāt, ka šis Reitera darbs arī kādreiz agrāk (t.i., pirms 1901. g. maija) meklēts veltīgi, bet tad (minētājā laikā) tomēr uziets.

Dunsdorfs un Jēgers Archīvs 9, 64, norāda, ka Reitera darbi bibliotēkās var būt iesieti kopā ar kādiem citiem rakstiem vai novietoti citā vietā, nekā minēts katalogā, un tāpēc nav sameklējami. Minētā piezīme kataloga kartītē vedina jautāt, vai tikai tas nav noticis arī Upsalā.

Ka Reitera darbi tiešām varētu kaut kur glabāties, iesieti aiz dažādiem citiem iespiedumiem, iespējams jo vairāk tāpēc, ka tie ir tikai nelielas brošūras. Vecās bibliotēkās var uziet biezus kopsējumus, kur sakopotas daudzas, pat savas 20 — 30 grāmatiņas, disputācijas u.tml., dažkārt saliekot kopā pavisam nesaderīgas lietas.

6. Iespēju, ka Reitera rakstus bibliotēkās būtu nozaguši viņa pretinieku pēcteči (pie tam vēl 6. vai 7. paaudzē!) vai vēl mūsu laikos iznīcinājuši vācieši — ar ļaunu nodomu noslēpt latviešiem kāda viņu tautības literāta darbus,¹⁶ Dunsdorfs un Jēgers noraida¹⁷. Reitera grāmatu pazušanas jautājumu diskutējot un tamlīdzīgas ļaunprātības arī neturot par iespējamām, tomēr jāņem vērā kāds cits apstākļis. Proti, redzot savā priekšā kādu ļoti lielu bibliografisku retumu vai pat šķietamu ū n i k u, kam tad var būt arī liela materiāla vērtība (faktiska vai arī tikai iedomāta!), kāds kaislīgs bibliofils vai pat kāds citādā ziņā gluži nosvērts lasītājs var krist kārdinājumā šo retumu izdevīgā momentā nelikumīgi piesavināties.

Ja ar kādiem Reitera darbiem tas tiešām kaut kur kādreiz būtu noticis, tad var cerēt, ka šādi piesavināti eksemplāri ar laiku atkal uznirs dienas gaismā.

7. Kas viss kādreiz glabājies Baltijas vāciešu privātajās grāmatu krātuvēs — varbūt arī kādi mūsu rakstu vēstūrē ārkārtīgi nozīmīgi publicējumi, paliek nezināms. Ka pētniekiem p i e e j a m ā s bibliotēkās pašā Latvijā neviens no Reitera latviski iespīestajiem darbiem jau sen nav bijis atrodams, par to liecina vairāki fakti. Tā pazīstamais bibliografs J. Misiņš nav uzgājis nevienu pašu no tiem. Sastādīdams savu *Latviešu rakstniecības rādītāju*, tā 1. daļā (Rīgā 1924), 70. lpp., viņš par Reitera tulkojumiem varējis sniegt tikai kādas netiešas, spriežams no Rekes un Napīrskas leksikona¹⁸ pārņemtas ziņas¹⁹:

204. Mateus evaņģelījuma 5, 6, 7 nodaļa, Exodi — 20 nodaļa un citi pantīņi.

(Mēģinājumi tulkot latviešu valodā no J. Reuter. Rīgā 1675. 8° —). Vienīgais eksemplārs, kā domājams — Upsalas bibliotēkā. — O —

16 Reiters, protams, nav turams par p i r m o latviešu literātu. Pirmie uzrakstījumi kādā no senlatviešu cilšu valodām, pašu pie tām piederīgu pratēju veikti, kā jāspriež, ir radušies jau daudz agrāk. Nav neiespējams pat, ka kādus no tiem kaut kur uzejam, piem., tāšu ierakstu veidā (sal. autora *Alllētische Schriften und Verfasser* 1, Lundā 1965, 18). Piebilstams, ka autora rakstam *Dr. Jāņa Reitera darbi*, Ceļa Zīmes 11, Londonā 1953, 28 skk., liktais virstītulis *Pirmais latviešu literāts* ir redakcijas piesprausts; sal. vēl Ed. Dunsdorfs, *Latvijas vēsture 1600 — 1710. g., Stokholmā 1962. g. 379. lpp.*

17 Arch. 9, 64 sk.

18 Joh. Fr. v. Recke und K. Ed. Napiersky, *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Estland und Kurland*, 1 — 4, Mitau 1827 — 1836; *Nachträge und Fortsetzungen* (von C. E. Napiersky und Th. Beise), 1 — 2, ib. 1859 — 1861 (turpmāk: Reke). Par Reitera darbiem skat. 3. sēj. 523. lpp. un papildin. 2. sēj. 144. lpp. Jākonstatē, ka abi autori p a š i r e d z ē j u š i tikai 1656. g. disputāciju (skat. zemāk 10. §): vienīgi tai norādīts lapušu skaits.

19 Sekojošais Misiņa teksts še iespīests modernā pareizrakstībā.

Daudz papildinājumu savai bibliotēkai J. Misiņš bija atradis dažādos antikvāriātos un pie bukinistiem. Reitera darbi tur nav bijuši uzejami.

8. Vēl kādas citas ziņas liecina, ka jau 18. gs. par Reitera literāta darbu pat mācītājiem Vidzemē nekas vairs nav bijis zināms. Tā pazīstamā Rūjienas Gustava fon Bergmaņa²⁰ Vidzemes vēsturē,²¹ īsti — tās pielikumā *Biographien der Lutherschen Prediger in der Provinz Livland*, kur norādīts arī, ko kuņģis no šiem mācītājiem publicējis, 168. lpp., pie Reitera vārda, minot viņu kā pirmo zināmo Raunas draudzes ganu, stāv tikai gadskaitlis 1664. Citu ziņu par viņu Bergmanim tātad nav bijis.

To nav bijis arī vēl vecākiem Vidzemes darbiniekiem, jo Bergmaņa avoti, kā viņš pats norāda, cita starpā, bijuši viņa tēva, kādreizējā Ādažu mācītāja Baltazara Bergmaņa²² rokraksti un arī Cēsu prāvesta Heinricha Baumaņa²³ ziņas. Pēdējais esot ilgi strādājis, sarakstīdams Vidzemes mācīto vīru leksikonu²⁴, sal. Bergmaņa grāmatas 117. lpp. Pasvītrojams, ka H. Baumanis stājās mācītāja amatā Vidzemē (Liezērē) jau 1741. g. Nav ticams, ka abi Bergmaņi un arī H. Baumanis ar ļaunu nolūku būtu ignorējuši Reitera literāro darbību. Gan būs bijis tā, ka jau kādus 60 — 70 gadus pēc Reitera nāves neviens pats viņa darbs nav vairs bijis Vidzemē pazīstams.²⁵ Liecības par tiem savās rūpīgajās avotu studijās uzgāja vēlākie bibliografi.

Mīnēto ziņu, ka 1664. g. Raunā tāds mācītājs Reiteris bijis, G. Bergmanis būs ieguvis no kādiem registriem, kas tieši šīnī gadā (sakarā ar Vidzemes mācītāju sinodi) tika sastādīti. Kāds tāds, datēts tieši ar 1664. gadu, glabājas Tartū, Igauniju zinātniskās biedrības (Eesti Õppetatud Selts) bibliotēkā²⁶. Tanī lasāms arī Reitera vārds (*Johann Reuter*).

9. Ir saglabājusies kāda droša liecība, ka Bergmanis Reitera tēvreižu krājumu nav pazinis un tikai labu laiku pēc savas Vidzemes vēstures publicēšanas, jau 18. gs., pie tam netiešā ceļā, uzzinājis kaut ko tuvāk par tā saturu. Tas redzams no kāda daudzvalodu tēvreižu krājuma eksemplāra, kas vēl 1944. g. glabājas Tartu universitātes bibliotēkā.²⁷ Tas savā laikā piederējis Bergmanim; minētajā bibliotēkā tas nokļuvis kopā ar daudzām citām viņa grāmatām (dažādiem bībeļu, jaunderību, dziesmu grāmatu u.tml. izdevumiem dažādās valodās).

20 1749 — 1814, skat. Reke 1, 134 skk. Sal. Latv. Konversāc. Vārdnīcu 2 (Rīgā 1928 — 1929), 2143. sl.; A. Švābe, *Kāda mācītāja dzīve*, Stokholmā 1952; H. Biezais, *Die erste Sammlung der lettischen Volkslieder von Gustav Bergmann*, Uppsala 1961; *Die zweite Sammlung der lettischen Volkslieder von Gustav Bergmann*, ib. 1967 (un tur norādīto literātūru).

21 G. von Bergmann, *Geschichte von Livland, nach Bossuetischer Art entworfen*, Leipzig 1776.

22 Sal. A. Švābe, *op. cit.*, 11 skk.

23 H. Baumanis, (1716 — 1790) atstājis manuskriptā darbus *Livländisches Schriftsteller-Lexikon* un *Bibliotheca Lettica*, sal. Reke 1, 77 sk.

24 G. Bergmanis raksta: ... *eines Livländischen gelehrten Lexikons* ...

25 Jāsecina, ka nekādu ziņu par Reiteru nebūs bijis arī H. Baumaņa brālim, latviešu rakstniecībā pazīstamajam Kurzemes superintendentam Joachimam Baumanim (sal. Reke 1, 78 sk.).

26 Šī raksta autoram bijis pieejams ieskatam kādā 1943. g.

27 Attiecīgās piezīmes kara apstākļos gājušas bojā; ja atmiņa nevil, tas bija 1700. g. izdotsis krājums *Oratio Dominica... nimirum plus centum linguis, versionibus aut characteribus reddita et expressa. Editio novissima*. Londoni apud. Dan. Brown... 1700.

בְּשֵׁם אֱלֹהֵינוּ
Positiones Philosophicæ
De
MANSVETUDINE,

Quas
Favente Numinis Altissimi Gratiâ,

*Suffragio amplissima Facultatis Philosophicæ in
Regia GUSTAVIANA ACA.*

DEMI

Sub PRÆSIDIO

Reverendi Clarissimi necnon Excellentissimi

DN. M. PETRI S. LIDENII;
Ethicæ ac Logicæ Professoris celeberrimi, nec

non venerandæ Facultatis Theosophicæ Adjuncti
meritissimi, Philosophiæ p. t. DE CANI
spectabilis,

Promotoris sui reverenter

colendi,

publicæ censure subjicit

JOHANNES REUTER/

Rigâ-Livonus,

Ad d. Junii hor. à 7. matutin. An. 1654.
in Collegio majori.

DORPATI, imprimebat JOHANNES Dogel/ Acad. Typog.

1. attēls. J. Reitera Tartu universitatē 1654. g.
aizstāvētā disputācija. Titullapa.

Minētājā darbā pie atsevišķiem tēvreizes tekstiem ir atsauces uz avotiem, arī uz Reitera grāmatu *Oratio Dominica*, uzrādot, kuš pēc kārtas tanī ir, piem., grieķu, latīņu, dāņu, poļu utj. teksts²⁸. Var redzēt, ka Bergmanim radusies interese noskaidrot, kāds īsti varējis būt Reitera krājuma saturs: minētās grāmatas beigās, kādā baltā lappusē, dibinādamies uz šīm numuru norādēm, viņš raudzījies sastādīt Reitera publicējumā izejamo tēvreizu tekstu sarakstu²⁹. Ka kādi Reitera grāmatas eksemplāri vēl kaut kur saglabājušies (tā kādās Vācijas u.v.c. bibliotēkās), Bergmanim tā laika apstākļos nevarēja būt zināms.

28 Sal. Jēgers 14 skk.

29 Sal. Draviņš, Ceļa Zimes 11, 28 skk.; par Reitera igauņu tēvreizes tekstu sal. arī *Uks vana eestikeelne palvetekest*, Tulimuld, Lundā, 1955, 1, 36 skk.

æquali lance pensitentem, nuncupavit. ; Græcis δίκτυα, περὶ μότης, ἡμερότης &c.

V I.

Hæc meritò prælibatis inoffenso pede transitum faciimus ad πραγματικῆς seu definitionem realem, quæ à Philosopho talis datur: περὶ μότης ἐπιμότης ἐπιόρηγας 4. Nic. 5. Hoc est: *Mansuetudo est virtus morialis, quæ observat mediocritatem circa iram.*

V I I.

Hæc ipsa definitio cum naturam hujus virtutis quasi per transeuntem spectandam sibi exiis quæ porro dicenda, sunt patebit eadem luculentius. Sunt vero ista cum objectum tum effecta seu officia, nec non eidem opposita extrema.

SECTIO SECUNDA.

De Objecto.

V I I I.

Objectum mansuetudinis duplex esse, in propatulo est. 1. *Internum* ira seu ὄργη & irascendi appetitus, ex injuriis, damnis, convitiis contemptu, tanquam scaturiginibus omnium malorum, profluens; ubi obiter notandum iram dari & esse triplicem, datur enim *ita* alia;

I X.

a. *Officii* qualis dici potest Magistratus, parentum, concionatorum & præceptorum, qui jure justo subditis, filiis, auditoribus & discipulis, obinobedientiam, contumaciam, verbi divini contemptum & negligentiam, vel etiam alias ob transgressiones, irascuntur, quæ nisi modum excedat, non tantum non vituperanda, verum etiam cunctis ejusmodi munera obeuntibus commendaanda, rectèq; eam eorum fortitudinis & simululm seu
αἴμα.

2. attēls. J. Reitera 1654. g. aizstävētā disputācija.
Teksta 7. lappuse.

10. Joprojām vēl nav uzzieta 1664. sinodes disputācija par radišanu un Dieva aizredzi³⁰; arī no pārējām divām, Reitera Tartu universitatē aizstävētām³¹, joprojām katra pazīstama tikai vienā eksemplārā³².

30 *De creatione et providentia Dei.*

31 *Positiones philosophicæ de mansuetudine, ... Sub præsidio ... Petri S. Lidenii ... publicæ censure subjicit Johannes Reuter, Rigæ — Livonus ... 1654 ... Dorpati (sk. 1. un 2. att.).*

Otra disputācija: *Dissertatio theologica. Positiones philosophicæ de Coena Dominica, respondente Joanne Reutero Rigensi. Dorpati 1656, præes. Gabriel Elvering* (sal. Draviņš, Ceļa Zīmes 11, 29; Jēgers 8; Reke 1, 500 un 3, 523; pēdējā ziņas tituls nedaudz atšķiras).

32 Pirmā 1942. g. bija Tallinā, igauņu Vēstures mūzeja (Ajaloomuuseum) bibliotēkā, otra Rigā, Senatnes pētītāju biedrības īpašumā; sal. Draviņš, turp., Jēgers turp.

Kā jau vairākkārt norādīts,³³ universitātē aizstāvētās disputācijas nav turamas par vienīgi paša Reitera sarakstītām, jo, sekojot tā laika tradīcijai, būs izstrādātas kopīgi ar disputāciju vadītājiem; bibliografi tās attiecīgi minējuši arī prof. P. Li-dēnija³⁴ un G. Elveringa³⁵ darbu sarakstos³⁶.

1664. g. sinodes disputācijas teksts būs bijis vai nu paša superintendenta J. Ge-ceļa (Gezelius), vai arī pēc viņa tiešiem norādījumiem sarakstīts; šis darbs arī atzīmēts viņa bibliografijā.³⁷ Šīs disputācijas aizstāvēšanā (kā zināms, tai bija loma Reitera atstādināšanā no mācītāja amata)³⁸ kā galvenie oponenti gan tiek minēti Rubenes mācītājs J. Karlštats (Carlstadt) un Reiters, taču oponentos bijuši vēl mācītāji K. Kupferšmits (Straupe), J. Cimmermanis (Jakobi pie Pernu Igaunijā), J. Lindemanis (Rauna), J. J. Otons (Smiltene) u.v.c.³⁹ Skaidrs, ka šī sinodes dis-pu-tā-cija nekādā ziņā nav turama par Reitera darbu. Tās sarakstīšanā viņš varbūt nemaz nav piedalījies.

Aizstāvētajām disputācijām Reitera dzīvē tomēr būs bijusi ievērojama nozīme: tās viņam visur ārzemēs varēja noderēt par uzņēmības, spēju un augstas kompe-tences pierādījumu. Varam domāt, ka tās nebūs bijušas bez savas lomas apstākļi, ka Reiteru pašā Romā, šīnī slavenajā kultūras centrā, kur augsti izglītotu vīru nebija trūkums, kvalificējuši par *lielu literātu*⁴⁰.

Reiters, laikam, ir pirmais izglītais latvietis, kas piedzīvojis tik augstus cildi-nājumus.

11. Vēl kādi minēto 1654. un 1656. g. disputāciju eksemplāri pašreiz varētu būt kaut kur Dānijā. Tas redzams no kāda Lundas universitātes bibliotēkā glabāta tās kādreizējā direktora manuskripta: [G. J.] Sommeliuss,⁴¹ *Catalogus Disputa-tionum Dorpatensium ac Pernaviensium*⁴². Citu darbu starpā pieminēdams arī Reitera aizstāvētās disputācijas, autors norāda, ka ziņas par tām viņš smēlies no kāda disertāciju kopojuuma trijos sējumos, kas kādreiz esot piederējis Palemonam

33 Sal. Draviņš turp., Jēgers turp. Par to, ka daudzkārt nav iespējams isto disputācijas resp. disertācijas autoru nosacīt, sal. vēl, piem., dāņu kapitāldarba *Dansk bibliografi* autora Laurica Nilsena (Nielsen) norādījumu min. darba 2. daļas (Kopenhāgenā 1931—1933) priekšvārdos (*Disputatser fra udenlandske Universiteter med dansk Præses eller Respondent er ikke medtaget, da Forfatterskabet i de fleste Tilfælde er usikkert, . . .*). Sal. arī Rekes un Napirskas spriedumu viņu rakstnieku leksikona ievadvārdos, 1, 9 (*Uebrigens ist es oft schwer, ja gar nicht zu ermitteln, ob diese Dissertationen von dem Vorsitzter oder dem Respondenten verfasst worden*).

34 Reke 2, 59.

35 Reke 1, 500.

36 Dažiem profesoriem šādu disputāciju sanācis liels skaits, tā, piem., pēc Ev. Kūra ziņām (*op. cit.*, 52, 139. piez.), slavenais zviedru valodas pētnieks Joh. Ire (Ihre, 1707—1780) Upsalā bijis ne mazāk kā 453 disputāciju vadītājs un gadījumu vairumā arī to ierosinātājs; daudzas no tām viņš sarakstījis pats (sal. *Svensk Uppslagsbok* 14, Malmö 1950, 170. sl.)

37 Reke 2, 37.

38 Sal. Arch. 9, 48.

39 Sal. [C. E.] Napiersky, *Beiträge zur Geschichte der Kirchen und Prediger in Livland*, 2 (Mitau 1850), 37; 3 (ib. 1851), 44, 56, 105, 119; 4 (ib. 1852), 30, 107, 109. Reke 2, 37 raksta, ka šādu 1664. g. sinodes disputāciju aizstāvējis N. Vurms (Wurm).

40 Skat. augstāk Kučinska rakstu 6. lpp.

41 G. J. Somēlijs (1726—1800) sarakstījis, cita starpā, arī Tartu universitātes vēsturi, sal., piem., *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* 15, Upsalā 1848, 45 skk.

42 Šim manuskriptam pievienots arī tā melnraksts.

Hinstrēmam (Hinström), bet tad pārgājis Kopenhāgenas prof. Ābrama Kalla (Kall, 1743 — 1821)⁴³ īpašumā. Biografiskās ziņās par Kallu tiek minēts, ka viņš bijis bibliofils un viņam piederējusi liela bibliotēka un vērtīgs rokrakstu krājums, ko pēc viņa nāves esot nopirkusi Dānijas karaliskā bibliotēka Kopenhāgenā⁴⁴. Sacītais var attiekties uz visiem Kalla manuskriptiem, bet minētā bibliotēka nekādā ziņā nebūs atpirkusi i t v i s a s viņa grāmatas, gan tikai kādu izlasi — lai nesagādātu sev liekas dubletes. Laikam tāpēc meklējumi pēc Reitera disputācijām Kopenhāgenas karal. bibliotēkā bijuši bez sekmēm. Tās tomēr varētu tikt uzietas kādās citās Dānijas grāmatu krātuvēs.

Jāpiebilst, ka nesalīdzināmi vērtīgāk būtu, ja izrādītos par pareizām St. Kučinska izteiktās domas, ka karalienes Kristīnas bibliotēkā varbūt bijis Reitera tulkotā Mateja evaņģelija (resp. tā daļu) iespaidums, sal. augstāk 7. lpp. Tādā gadījumā varētu droši sagaidīt, ka kādā Itālijas bibliotēkā kādreiz uziesim arī pārējo Reitera iespiesto darbu eksemplārus — un nevien latīniskās disputācijas, bet arī vēl nepazīstamos, mums īpaši nozīmīgos publicējumus latviešu valodā.

ÜBER DIE GEDRUCKTEN WERKE VON JOHANN REUTER

Der Verf. behandelt die Suche der Forscher nach den verschollenen Werken des lettischen Literaten des 17. Jhs. Johann Reuter und die Schicksale einiger einst vorhandenen Exemplare derselben.

---

43 Sal. *Dansk biografisk leksikon* 12 (Kopenhāgenā 1937), 312 skk.

44 Turp., 313 (... var han [= A. Kall] en Samler, ejede... et stort Bibliotek og en Manuskriptsamling, rig paa Materiale til Danmarks og Norges Topografi og indre Historie, som blev købt af Det kgl. Bibliotek.).

CEĻI XIV

Saturs — Inhalt

Stanislavs Kučinskis, Jānis Reiters kā katolis katoļu dokumentu gaismā (1665 — 1670?)	3
Johann Reuter als Katholik im Lichte der katholischen Dokumente (1665—1670?)	
Kārlis Draviņš, Par Jāņa Reitera iespiestiem darbiem	19
Über die gedruckten Werke von Johann Reuter	
Kārlis Draviņš, Piezīmes par Juŗa Elģera dziesmu grāmatu	27
Anmerkungen über das Gesangbuch von Georg Elger	
Andrejs Johansons, Kriŗjāņa Valdemāra vēstule	29
Ein Brief Kr. Valdemārs' (Chr. Woldemar)	
Ivar Lindquist, Die Inschrift mit Runen aus dem Burgberg zu Daug- male, Lettland	33
Edite Hauzenberga-ŗturma, Par sinapsi un dekompozīciju latvieŗu valodā	35
Zusammenrückung und Dekomposition im Lettischen	
Elvīra Leja-Bicka, Daŗi labojumi un piezīmes J. Plāŗa Kurzemes vietvārdu sarakstam	42
Einige Verbesserungen und Anmerkungen zum Ortsnamenverzeichnis Kurlands von J. Plāŗis	
Valdis Zeps, The Meter of the Latvian Folk Dactyl	45
Kārlis Draviņš, Jaunvārds <i>vieduoklis</i>	48
Die Neubildung <i>vieduoklis</i>	

Apgāda pārstāvji: Zviedrijā — K. Draviņš (222 28 Lund, Blidvādērsvāgen 4 L);
A.S.V. — Al. Kalniņš (Chicago, Ill. 60625, 4736 N. Damen Ave)
un L. Rumaks (Hempstead, N.Y. 11550, 27 Miller Place).
